

ISSN 2218-2934 (Print),
ISSN 2225-5508 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ

Випуск № 3 (23) 2014

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІГІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ІНСТИТУТУ
ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ

Серія 1
Економіка

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.142.2:336.02

Л. Ф. Соколенко, старший викладач

**МОТИВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ У СИСТЕМІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО
РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ**

Анотація. *Необхідність функціонування економіки країни на принципах сталого розвитку значно актуалізує питання розвитку та впровадження мотиваційного механізму стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності до реалізації заходів екологічного спрямування. У статті розглянуто види та напрями застосування мотиваційних інструментів управління регіональним розвитком, приділено увагу проблемам екологічної політики в Україні. Розглянуто недоліки практичного застосування економічних методів мотивації до екологічно спрямованої діяльності. Основний акцент ставиться на використання досвіду політики екологізації провідних країн світу. Розвиток такого підходу мають доповнити вітчизняні економічні методи стимулювання до зниження антропогенного навантаження на довкілля, а також сприятиме більш адекватному урахуванню цінності природних функцій при економічній оцінці екосистемних послуг.*

Ключові слова: *екологізація господарської діяльності, екологічно спрямована діяльність, пільгове кредитування, економічні методи мотивації, управління екологічною безпекою.*

Л. Ф. Соколенко, старший преподаватель

**МОТИВАЦИОННЫЙ МЕХАНИЗМ В СИСТЕМЕ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РЕГИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ**

Аннотация. *Необходимость функционирования экономики страны на принципах устойчивого развития значительно актуализирует вопросы развития и внедрения мотивационного механизма стимулирования субъектов предпринимательской деятельности к реализации мероприятий экологического направления. В статье рассмотрены виды и направления применения мотивационных инструментов управления региональным развитием, уделено внимание проблемам экологической политики в Украине. Рассмотрены недостатки практического применения экономических методов мотивации к экологически направленной деятельности. Основной акцент ставится на использование опыта политики экологизации ведущих стран мира. Развитие такого подхода должны дополнить отечественные экономические методы стимулирования к снижению антропогенной нагрузки на окружающую среду, а также будет способствовать более адекватному учету ценности природных функций при экономической оценке экосистемных услуг.*

Ключевые слова: *экологизация хозяйственной деятельности, экологически направленной деятельностью, льготное кредитование, экономические методы мотивации, управления экологической безопасностью.*

L. F. Sokolenko, senior lecturer

**MOTIVATIONAL MECHANISM IN THE SYSTEM OF ENVIRONMENTAL-ECONOMIC
REGIONAL MANAGEMENT**

Abstract. *The necessity of functioning of national economy on the principles of a sustainable development considerably causes the actualization of the question of development and implementation of the motivational incentive mechanism of business entities in the realization of environmental activities areas. The author of the article describes the types and directions of application of motivational tools of the regional development management, pays an attention to problems of the environmentally*

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

policy in Ukraine. The defects of the practical application of economic motivational methods to the environmentally oriented activity are examined. The author stresses the use of the experience of ecologization policy of the leading countries of the world. The development of this approach should complete domestic stimulation methods to reduce human impact on the environment and contribute to more adequate perception of the values of natural functions in the economic evaluation of the ecosystem services.

Keywords: *ecologization of economic activity, environmentally focused activities, preferential lending, economic methods of motivation, environmental safety management.*

Постановка проблеми. Загострення світової екологічної проблеми, масштаби негативного деструктивного антропогенного навантаження на довкілля, соціум та інші негативні фактори впливу на людину змушують державу формувати нову екологічну політику, впроваджувати більш ефективні методи її реалізації на глобальному, національному та регіональних рівнях. У соціально-економічному просторі України також залишається невирішеним ряд питань у сфері управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Грунтовні дослідження в галузі вітчизняної політики природокористування, розроблення економічного механізму управління регіональним розвитком, вирішення практичних питань екологічного менеджменту в рамках мотивації еколого-економічної діяльності знайшли своє відображення в працях таких вітчизняних вчених, як: О. Ф. Балацького, О. О. Веклич, Т. П. Галушкіної, Б. М. Данилишина, С. М. Ілляшенка, Л. Г. Мельника, Н. В. Пахомової, О. М. Телюженка, В. М. Трегобчука, С. К. Харічкова, В. Я. Шевчука.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, зважаючи на значні наукові розробки, проблеми перебудови вітчизняної політики природокористування потребують подальшого опрацювання. Об'єктивно виникає потреба в подальшому розвитку мотиваційної функції екологічно орієнтованого управління зовнішніми та внутрішніми чинниками регіонального розвитку і насамперед у формуванні та економічному обґрунтуванні системи мотиваторів еколого-орієнтованої діяльності підприємств.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження вітчизняної політики природокористування а також її порівняння з високорозвинутими країнами світу. Відповідно до поставленої мети були визначені основні завдання: провести аналіз вітчизняних методів екологізації виробництва, виявити основні недоліки вітчизняної системи природокористування.

Виклад основного матеріалу. Економіка України впродовж десятиліть формувалася без урахувань її екологічних особливостей. На жаль, питання ефективного природокористування залишається невирішеним і до сьогодні. За даними Держкомстату України, протягом 2011 року у повітряний басейн, водні та земельні ресурси країни було скинуто підприємствами 11,3 млн т небезпечних забруднюючих речовин, з яких 57% припадає на атмосферу, 40% - у поверхневі водойми і 3% припадає на земельні ресурси. Скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти в Україні на кінець 2012 року становили 1744 млн м³ - з них 312 млн м³ без очищення і 1432 млн м³ недостатньо очищені. Викиди забруднюючих речовин та діоксину вуглецю у повітря склали 9,312 млн т, що на 13,3 % більше від попереднього року. Відходи I-IV класів небезпеки становили 13,2 млрд т, у тому числі I-III класів небезпеки - 7,9 млрд т. [1].

Безумовно, все це негативно впливає на навколишнє середовище та життєвий рівень населення. У зв'язку з цим виникає необхідність розроблення такої державної політики природокористування, яка б відповідала рекомендаціям, прийнятим Конвенцією ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро і на Всесвітній зустрічі зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі. Для узгодження інтересів економіки та екології рекомендується створити державну еколого-орієнтовану соціально-економічну політику.

У країнах західної Європи екологічна політика держави поєднує збалансовані адміністративно-контрольні, фінансово-економічні та соціально економічні важелі. Більшість країн з розвинутою економікою віддають перевагу саме економічним методам, а соціально-психологічні лише підсилюють їхню дію. У цих країнах основні природоохоронні заходи спрямовані не на введення

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

в дію очисного обладнання, а на створення екологічно чистих технологій. Дієвими є також механізми реалізації екологічного законодавства, які застосовують більше ніж 150 видів екологічних податків, причому їхня структура і тарифні ставки затверджені національними парламентами [2].

У Німеччині розроблена та реалізується стратегія екологічно орієнтованого менеджменту і екологічного підприємництва, що є важливим напрямом екологізації економіки. Обов'язковим для всіх підприємств є проходження екологічного аудиту на основі прийнятих національних стандартів, які його регулюють. Якщо викиди шкідливих речовин перевищують зазначені норми, то до таких підприємств держава застосовує штрафні санкції, підвищує ставку кредиту, відміння пільгове оподаткування.

Одним з важливих напрямів екологічної політики США є фінансування урядом наукових розробок і досліджень, які сприяють зменшенню масштабів негативного деструктивного антропогенного навантаження на довкілля та людину. В США також діє досить розгалужена та деталізована система стандартів якості навколишнього середовища.

В Японії основними напрямками діяльності держави у сфері охорони довкілля є: впровадження стандартів його якості; організація наукових досліджень з проблем навколишнього середовища; формування системи моніторингу; впровадження програм контролю за забрудненням. Важливими рисами механізму охорони природи в Японії є широке використання передових технологій та новітніх досягнень в галузі її охорони, консолідація владних структур та приватного бізнесу навколо розв'язання екологічних проблем, широке використання системи компенсацій за шкоду від забруднення довкілля. Екологічна політика Японії базується на таких екологічних інструментах: пільгове оподаткування та кредитування екологічних засобів; система державного субсидування екологічних ініціатив [3].

Що стосується політики природокористування України, то до основних завдань варто віднести: збільшення частки впровадження новітніх наукових досягнень, енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів, екологічно безпечних видів транспорту та екологічно сприятливих видів міського транспорту [4].

Екологічним законодавством передбачається, що виробництво екологічно небезпечної продукції коштуватиме виробнику надто дорого і, як наслідок, він втратить конкурентну перевагу. Однак практика показує зворотній зв'язок: на жаль, у більшості випадків товаровиробникам вигідніше здійснювати фіскальні екологічні платежі, ніж витратити кошти на природоохоронні заходи. Більше того, керівники підприємств, використовуючи «зв'язки», часто сплачують установлений екологічний штраф не в повній мірі або взагалі не сплачують.

Найбільш поширені методи управління природоохоронною діяльністю в Україні наведені на рис. 1.

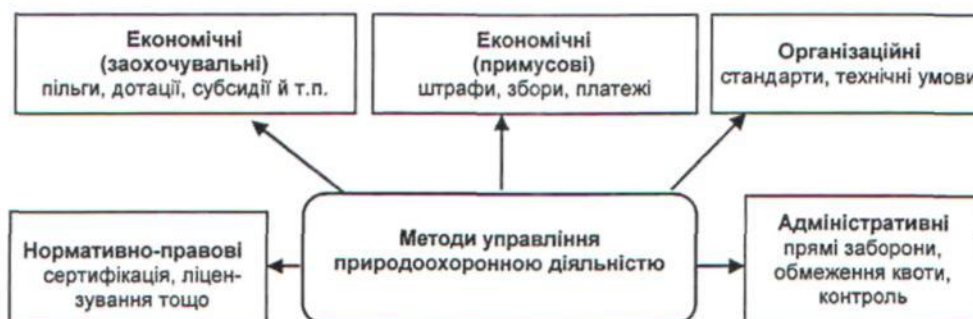

Рис. 1. Управління природоохоронною діяльністю
Джерело: [6].

Примусова група економічних методів в Україні досить поширена. Вона проявляється у [2]: штрафах, санкціях, екологічній стандартизації, платежах за забруднення довкілля (якщо особа займається екодеструктивною діяльністю); пільговому оподаткуванні, кредитуванні, бюджетних

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

дотаціях, субсидуванні цін (при зменшенні негативних наслідків від екодеструктивної діяльності). Однак економічні методи потребують значного удосконалення.

Головним позитивним результатом чинного економічного механізму екологічного регулювання є використання платного природокористування, економічний інструментарій якого є засобом забезпечення надходжень фінансових ресурсів, необхідних для ліквідації забруднення довкілля. Однак слід переглянути методіку визначення розмірів плати і стягнення платежів за забруднення навколишнього природного середовища України, адже, як показує аналіз динаміки загальної суми екологічних зборів, на сьогодні не забезпечуються зростаючі потреби держави у фінансуванні природоохоронних та природовідновлювальних заходів. Щорічно державний та місцеві природоохоронні фонди недоотримують чималі суми коштів на усунення забруднення та відновлення екосистем країни. А механізми формування екологічних фондів є відверто непрозорими.

Пріоритетними завданнями у сфері вдосконалення економічного механізму екологічно збалансованого природокористування є розширення бази оподаткування забруднюючих речовин і екологічно небезпечної продукції, а також створення до 2015 року екологічно й економічно обґрунтованої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів та збору за забруднення навколишнього природного середовища для стимулювання суб'єктів господарювання до раціонального природокористування [6].

Податковий кодекс України визначає екологічний податок як загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їхніми виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 року. Як видно, законодавством визначено конкретний перелік видів діяльності та радіоактивних відходів, котрі слугують базою оподаткування.

Екологічні податки застосовуються у всіх економічно розвинутих країнах. У цілому по ЄС частка таких податків у сукупному ВВП країн-членів збільшилася з 2,6 % у 1980 р. до 2,9 % в 1994 р. Подальші зростання були пов'язані з розширенням складу членів ЄС. У 27 країнах ЄС у 2009 р. екологічні податки становили 2,4 % від ВВП. До країн-членів з найбільшою часткою цих податків у ВВП належать: Данія (5,7 %), Нідерланди (3,9 %), Болгарія і Мальта (по 3,5 %), а найнижча частка в Іспанії (1,6 %), Литві (1,7 %), Румунії (1,8 %) і Латвії (1,9 %) [8].

Аналіз частки екологічних податків у загальному обсязі оподаткування (рис. 2) показав, що найнижчий показник – 3,2% - мають США. Середнє значення, що складає 6,1 %, мають Греція та Нова Зеландія, Японія – 6,5 %, Фінляндія – 7,3 %.

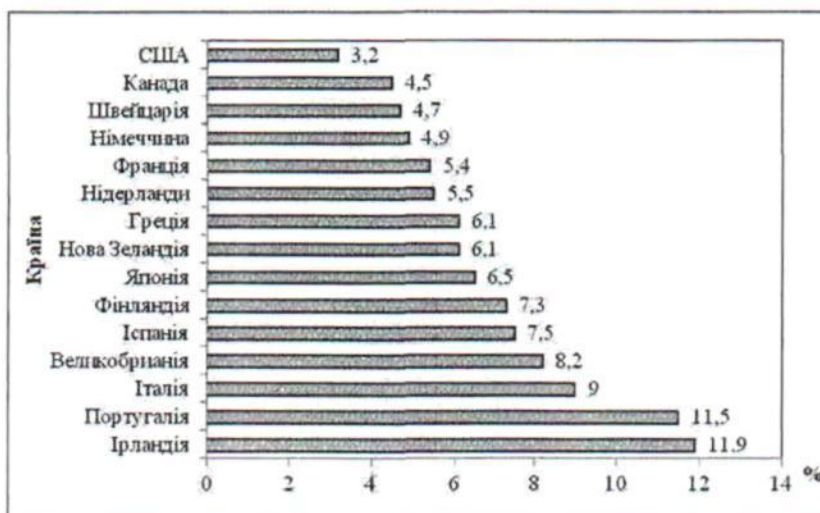

Рис. 2. Частка екологічних податків у загальному обсязі оподаткування в різних країнах, %
Джерело: [7].

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Для вдосконалення економічного механізму екологічно збалансованого природокористування необхідний ґрунтовний науковий супровід, а саме методологічні засади здійснення і впровадження рентного підходу до регулювання природокористуванням [3]. Значну увагу необхідно приділити вдосконаленню методів економічної оцінки природних ресурсів та екологічних впливів на навколишнє природне середовище та здійсненню економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу України; науковому еколого-економічному обґрунтуванню існуючої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів та збору за забруднення довкілля.

Для стимулювання росту інвестиційних вкладень в екологічно орієнтоване виробництво необхідно, щоб економічна ефективність таких проектів була вищою, ніж екодеструктивних. Тому для екологічно орієнтованих виробників необхідно впровадити пільгове оподаткування, субсидування цін екологічних товарів, дотації, гранти, пільгове кредитування, бюджетне фінансування. Такі заходи передбачені у статті 48 Закону України «Про охорону навколишнього середовища», однак сам механізм їхньої реалізації на практиці залишається неефективним. Це пов'язано, насамперед, з дефіцитом коштів на природоохоронні заходи, які розподіляються за залишковим принципом. Фінансування зазначених заходів має здійснюватися за рахунок національних бюджетних та позабюджетних коштів, а також підтримки Європейського Союзу.

Висновки і пропозиції. Концептуальною передумовою для формування стратегії екологічно безпечного розвитку регіонів країни має стати запровадження мотиваційного механізму, сутність якого полягає у формуванні суто економічних відносин у сфері використання природних ресурсів, стимулювання раціонального і комплексного їх використання і відтворення.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2012 рік / [за ред. О. Г. Осауленка; відповід. за випуск О. Е. Остапчук]. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 245 с.
2. Данилишин Б. М. Наукові нариси з економіки природокористування: монографія / Б. М. Данилишин. – К.: РВПС України НАН України. – 280 с.
3. Лук'янихіна О. А. Екологічний менеджмент в системі територіального управління: дис. ... канд. екон. наук: 08.08.01 / Лук'янихіна Олена Анатоліївна. – Суми: СумДУ, 2002. – 223 с.
4. Ілляшенко С. М. Екологічний маркетинг / С. М. Ілляшенко, О. В. Прокопенко // Економіка України. – 2003. – №12. – С. 56–61.
5. Мельник О. І. Наукові підходи до удосконалення мотивації екологічно спрямованої діяльності / О. І. Мельник, О. М. Маценко, Ж. С. Пронікова // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 3. – С. 58–65.
6. Петрушенко М. М. Економічне обґрунтування мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / М. М. Петрушенко. – Суми, 2007. – 23 с.
7. Екологіческие налоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rus-finans.com/osobennosti-nalogooblojeniya-v-stranah-evropeiskogo-soyza/ekologicheskie-nalogi.php>.
8. Екологіческие налоги в диапазоне от 1,6 % от ВВП в Испании до 5,7 % в Дании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroru.com/news/702777.htm?print=Y>.

References

1. Osaulenko, O. H. (Ed.), & Ostapchuk, O. E. (2014). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2012 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2012]*. Kyiv: State statistics service of Ukraine [in Ukrainian].
2. Danylyshyn, B. M. (n.d.). *Naukovi narysy z ekonomiky pryrodokorystuvannya: monohrafiia [Scientific essays of economics of management of nature: a monograph]*. Kyiv: Council for Ukraine's Productive Forces Studies [in Ukrainian].
3. Lukianykina, O. A. (2002). *Ekolohichnyi menedzhment v systemi terytorialnoho upravlinnia [Environmental management in the system of territorial administration]*. (candidate of economics dissertation thesis). Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
4. Iliashenko, S. M., & Prokopenko, O. V. (2003). *Ekolohichnyi marketynh [Environmental marketing]*. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 12, 56–61 [in Ukrainian].
5. Melnyk, O. I., Matsenko, O. M., & Pronikova, Zh. S. (2012). *Naukovi pidkhody do udoskonalennia motyvatsii ekolohichno spryamovanoi diialnosti [Scientific approaches of improving the motivation of environmentally oriented activities]*. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky – Mechanism of Economic Regulation*, 3, 58–65 [in Ukrainian].
6. Petrusenko, M. M. (2007). *Ekonomichne obgruntuвання motyvatsiinoho instrumentarii ekolohoorientovanoho upravlinnia pidpriemstvom [Economic argumentation of motivational tool of ecologically oriented management of an enterprise]*. (candidate of economics dissertation thesis). Sumy [in Ukrainian].
7. *Ekologicheskiye nalogi [Environmental taxes]*. *rus-finans.com* Retrieved from <http://rus-finans.com/osobennosti-nalogooblojeniya-v-stranah-evropeiskogo-soyza/ekologicheskie-nalogi.php>. [in Russian].
8. *Ekologicheskiye nalogi v diapazone ot 1,6 % ot VVP v Ispanii do 5,7 % v Danii [Environmental taxes in the range of 1.6% of GDP in Spain and 5.7% in Denmark]*. *www.agroru.com* Retrieved from <http://www.agroru.com/news/702777.htm?print=Y> [in Russian].

Надійшла 18.08.2014